

RESSENYA A MIREIA FERRANDO SIMON, *JOAN FUSTER. ESCRITS SOBRE EL 'TIRANT LO BLANC'*, VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2023. 354 Pp. ISBN: 978-84-1118-249-2

REVIEW TO MIREIA FERRANDO SIMON, *JOAN FUSTER. ESCRITS SOBRE EL 'TIRANT LO BLANC'*, VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2023. 354 Pp. ISBN: 978-84-1118-249-2

JACOB MOMPÓ NAVARRO
jmompo@ucm.es

Universidad Complutense de Madrid

El llibre que ara ressenyem s'estructura en dues parts i un epíleg, seguit de les referències bibliogràfiques i de l'índex onomàstic. La primera part, que es titula «“Un clàssic sense arnes ni pols”. Les aproximacions de Joan Fuster al *Tirant lo Blanc*» (pp. 17-130), constitueix l'estudi de Mireia Ferrando Simón. La segona part, que duu per títol «Escrits sobre el *Tirant lo Blanc*» (pp. 131-328) recull els escrits que Fuster dedicà a Joanot Martorell i al *Tirant*, editats i acuradament anotats per la mateixa autora.

En la Introducció a la primera part, Mireia Ferrando, que en treballs anteriors ja s'havia ocupat de la presència de Ramon Llull en Fuster, confessa que es va preocupar pel tema d'aquest llibre a la vista de l'escassa atenció que Martorell i el *Tirant* havien rebut en la primera edició de les *Obres completes*.

del nostre escriptor, publicada per Edicions 62. Certament, només hi veiem tractades explícitament, en el volum primer, titulat *Llengua, Literatura, Història* (1968), les figures de Vicent Ferrer, Isabel de Villena, Ausiàs March, Jaume Roig i Joan Roís de Corella, i, en tot cas, podem trobar algunes referències escadusseres sobre el *Tirant* al capítol “Lectors i escriptors en la València del segle XVI”. Ha calgut una segona edició de l’*Obra Completa* de Fuster perquè hi veiem recollits, concretament en el volum quart, titulat *Llengua i Literatura. I. Dels orígens a la Renaixença* (2022), ara coeditat per Edicions 62, la Universitat de València i la Institució Alfons el Magnànim, un dels primers articles de Fuster dedicats al *Tirant*, “Hipòtesi sobre el *Tirant*” (1952), i també l’últim, “Consideracions sobre el *Tirant*” (1991 [1993]), a més d’unes quantes col·laboracions periodístiques sobre l’autor, l’obra i la recepció que en va tenir coetàniament. En la seua recerca sobre les contribucions de Fuster al *Tirant*, l’autora de l’estudi n’ha pogut reunir vint-i-sis, en bona part desconegudes i inèdites. La professora Ferrando manifesta una certa sorpresa per l’abast dels textos tirantians o paratirantians de Fuster que ha pogut aplegar. De fet, considera que «l’atenció a l’obra de Joanot Martorell va ser privilegiada respecte a la que prestà a altres escriptors medievals» i remarca que va ser, també, «ininterrompuda durant tota la seua vida literària». Ara bé, la nostra investigadora ens adverteix de bon començament que el seu estudi no s’ocupa del *Tirant*, sinó de les aproximacions de Fuster al *Tirant*, que acaben, per tant, el 1992, data de la seua mort.

L’estudi de Mireia Ferrando consta de tres capítols. En el primer, titulat “Història literària i cultural en Joan Fuster”, s’emmarca la figura de Fuster en relació a la història cultural, que enllaça estretament amb la història de la recepció de la literatura i amb la història de la llengua.

En el segon capítol, s’examina cronològicament la gestació i l’evolució de l’interès de Fuster pel *Tirant* tot situant les seues reflexions en el context temporal en què es formularen. La claredat expositiva amb què l’autora aborda i concep tot el discurs es manifesta, ja d’entrada, en una proposta de periodització de tota aquesta trajectòria en tres etapes: “Les primeres reflexions (1947-1961): la modernitat formal i el rerefons ideològic”, “Les lectures socioculturals (1962-1982): la recepció de la novel·la” i “Les darreres consideracions (1983-1991): els aspectes filològics”. Tal com resumeix Mireia Ferrando, «si en la primera etapa Fuster mira d’analitzar i difondre el *Tirant* de la mà de Dámaso Alonso i de Martí de Riquer i dels suggeriments interpretatius d’historiadors com Jesús Ernest Martínez Ferrando, en la segona etapa se centra en la circulació de la novel·la des que és publicada a València (1490) i a Barcelona (1497) i, sobretot, a partir del segle XVI, en què se li perd el rastre. No serà fins al segle XIX que els patricis de la Renaixença la recuperaran i, encara més, caldrà arribar al segle XX perquè el públic general pugui llegir-la de bell nou, gràcies a Martí de Riquer (1947). La transmissió de la novel·la, que semblava haver-se estrocat durant quatre segles, es convertí gairebé en una recerca detectivesca que engrescà Fuster i que ocupà bona part de les seues contribucions de caire més aviat acadèmic». Efectivament, la modernització gràfica que aplicà Riquer a la seua edició de 1947 permeté ampliar el públic lector i l’interès per una novel·la que, des de l’edició castellana de 1511 i la italiana de 1538, havia circulat anònima, i que només havia recuperat el nom de l’autor amb l’edició filològica (1873-1905) que n’havia fet Marià Aguiló.

El tercer capítol aborda l'aposta de Fuster pel *Tirant* com a la gran obra clàssica de la literatura catalana. En paraules de la nostra estudiosa, la presentació del *Tirant* per part de Fuster com a l'obra mestra de la nostra literatura medieval «havia d'ajudar a recuperar la consciència nacional, a cohesionar i a fer visible alhora la comunitat lingüística catalana, i a prestigiar el patrimoni cultural autòcton». Es fa patent que, a falta d'estat propi, l'aposta de Fuster pel *Tirant*, una obra de gran projecció internacional des del segle XVI, fou una manera de difondre la llengua i la literatura catalanes en el concert mundial de nacions, almenys des del punt de vista cultural. Una defensa que avui no entendríem bé si no tenim en compte que el franquisme intentà negar la identitat idiomàtica i la dignitat literària de la llengua catalana.

Finalitzat l'estudi, Mireia Ferrando edita i anota els vint-i-sis textos de Fuster que s'ocupen monogràficament o parcialment del *Tirant*. El títol amb què s'hi presenten, “Escrits sobre el *Tirant lo Blanc*”, és factici. Els tipus de textos de Fuster sobre el *Tirant* són molts diversos: articles de revista, ponències, col·laboracions periodístiques, cartes, conferències i fins i tot alguna declaració oral. La nostra investigadora n'ha elaborat una classificació tipològica en quatre blocs: Textos periodístics, Articles erudits, Textos amb referències d'interès i Intercanvis epistolars. Es tracta d'un recorregut únic i exhaustiu per totes les pàgines de l'obra de Fuster que dediquen almenys un comentari d'interès sobre o a propòsit del *Tirant*.

Cada article de Fuster va anotat convenientment per l'editora, que sempre dona compte de la procedència de cada escrit. Una de les aportacions més interessants d'aquesta obra, fruit de la curiositat investigadora i de la perspiciàcia intel·lectual de la jove investigadora, ha estat l'exhumació de tres redaccions en català de la conferència que Fuster pronuncià el 1969, a l'Ateneu Mercantil de València, amb motiu del cinqué centenari de la mort de Martorell, que es creia que havia estat el 1468, i no el 1465, com després s'ha pogut documentar. En aquesta conferència inèdita i desconeguda com a text escrit, que es pronuncià sota el títol de “Lectors i lectures del *Tirant*”, Fuster es va ocupar minuciosament de la fortuna del *Tirant* fins al segle XX. Fou, com ha insistit la professora Ferrando, una recerca erudita que buscava projectar la presència multiseular de la cultura catalana a Europa, ja que el *Tirant* només s'havia conegut a través de les lectures i traduccions fetes a partir de les edicions castellana i italiana del segle XVI. Així, Fuster fa veure que la traducció i l'edició francesa del comte de Caylus al segle XVIII suscità l'interès de Voltaire, els comentaris de Rousseau i la delectació de l'emperadriu Caterina II de Rússia i permeté d'aquesta manera la continuïtat de la presència europea del *Tirant* en una època en què a l'Espanya borbònica només se'n tenia vagues notícies bibliogràfiques. El *Tirant* escrit per Martorell i gestat en llengua catalana o, com escrigué l'autor, en «llengua valenciana», només serà recuperat com a tal gràcies a Marià Aguiló.

Cal valorar l'esforç i destacar el mèrit de Mireia Ferrando en donar-nos a conèixer les aportacions de Fuster sobre el *Tirant*, pràcticament ignorades pels historiadors de la literatura catalana. De fet, no és la primera vegada que la nostra estudiosa s'ocupa dels estudis literaris de Fuster. Ja havia analitzat la seua visió sobre la figura, l'obra i la posteritat de Ramon Lull (2017), la seua participació

en la revista *Verbo* (2018) i la seua aposta en favor de Joanot Martorell com a l'escriptor clàssic per excel·lència de la literatura catalana (2022).

El llibre que ara ressenyem és una magnífica mostra del *savoir faire* de Mireia Ferrando tant des del punt de vista investigador com des del punt de vista literari: una obra doblement apassionant pel que aporta i per com ho aporta. És sens dubte una important contribució a l'estudi de l'obra de Fuster, que, en una primera redacció, ja havia obtingut el Premi Joan Coromines d'Investigació Filològica (2022), i que ara s'afegeix, com a número 30, a la col·lecció d'estudis fusterians que la Càtedra Joan Fuster coedita amb Publicacions de la Universitat de València. Estem convençuts que la lectura d'aquest volum, tant pel seu contingut i per les seues novetats com per la cura i la factura gràfica de les seues pàgines, es convertirà en un autèntic gaudi per als lectors més exigents.